

AVRUPA VATANDAŞLIK SÖZLEŞMESİ VE TÜRK HUKUKU

Yard. Doç. Dr. Feriha Bilge TANRIBİLİR*

I. Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi

A. Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesinin Hazırlanma Nedenleri

Vatandaşlık ile ilgili olarak milletlerarası alanda pek çok çalışma yapılmıştır. Öyleki, *Vatandaşlık Hukukundan Doğan İhtilaflara İlişkin Lahey Sözleşmesinden*(1930) beri vatandaşlıkla ilgili milletlerarası metinlerin sayısı giderek artmaktadır: Vatansızlık, mülteciler, insan ve çocuk haklarıyla ilgili olarak hazırlanan milletlerarası sözleşmeler gibi. Bu sözleşmelerde vatansızlığı ve çok vatandaşlığı önleme, vatandaşlığın kişiye zorla yüklenememesi ilkeleri yer almaktaydı¹. Avrupa Konseyi de ,1960'lı yıllardan beri, vatandaşlık hukuku meselelerine ilişkin bazı çalışmalar yapmış bulunmaktadır. Bu çalışmalardan birisi olan *Çok Vatandaşlık Hallerinin Azaltılması ve Çok Vatandaşlık Halinde Askerlik Yükümlülüğüne Dair Sözleşme* (1963) de çok vatandaşlık hali istenmeyen ve önlenmesi gereken bir statü olarak kabul ediliyordu. Sözleşmeye göre, âkit devlet vatandaşı olan bir kişi, kendi isteği ile bir başka âkit devlet vatandaşlığını kazandığı takdirde önceki vatandaşlığı kendiliğinden sona eriyordu (m. 1/1)². "Çok vatandaş-

---

* Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Devletler Hususi Hukuku öğretim üyesi.

1 Vatandaşlık hukukunun direktif ilkeleri için bkz. NOMER, *Vatandaşlık Hukuku*, 12.Bası, İstanbul 1999, 5 vd.

2 İkinci vatandaşlık kişinin iradesi dışında otomatikman kazanılmışsa (do-

lıktan kaçınma ilkesi”nin , Avrupa devletlerinde bulunan göçmen işçilerin oturdukları ülke ile entegrasyonunu sağlama, artan oranda farklı vatandaşlıktaki kişilerin evlilikleri (karma evlilikler-mixed marriages) ve onların çocuklarının vatandaşlık durumları ile Avrupa Birliği üyesi devletler arasında kişilerin serbest dolaşımı gibi nedenlerle yeniden gözden geçirilmesi gerekli görülmüştür.³

Öte yandan, özellikle 1989’dan beri, Orta ve Doğu Avrupada meydana gelen siyasi değişiklikler yeni devletlerin kurulmasına ve nüfus hareketlerine neden olmuştur. Bu değişiklikler yeni devletlerin vatandaşlık ve yabancılar hukuklarını yeniden düzenleme ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Gerek yeni hazırlanacak metinlerde dikkate alınacak ilkelerin belirlenmesi gerek devletlerin halefiyeti nedeniyle doğan vatandaşlık meselelerinin ele alınması, Avrupa Konseyi’ni yeni bir sözleşme hazırlamaya sevkeden diğer etkenler olmuştur.

Yukarıda belirtilen nedenlerle hazırlanan “Vatandaşlık Hakkındaki Avrupa Sözleşme⁴” tasarısı 6 Kasım 1997’de Konsey üyesi olan ve olmayan devletlerin imzasına açılmış ve yeterli katılım sağlandığı için 1 Mart 2000’ de yürürlüğe girmiştir⁵.

ğum veya evlenme dolayısıyla) ancak o zaman çok vatandaşlığa izin veriliyordu. Bkz. Çok Vatandaşlık Hallerinin Azaltılması ve Çok Vatandaşlık Hallinde Askerlik Yükümlülüğüne Dair Sözleşmeyi Değiştiren İkinci Protokol’ün 1. maddesi ile 1963 Sözleşmesinin 1. maddesine eklenen beşinci paragraf. Sözleşme ve Protokol hak. bkz. ULUOCAK, *Çifte Vatandaşlığın Önlenmesine İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi ve Son Gelişmeler*, MHB, Yıl 7 (1987), S. 2, 181 vd.

³ Bkz. *European Convention on Nationality, Explanatory report*, s. 1; NASCIBENE, *Towards a European Law on Citizenship and Nationality? Citizenship and Nationality Status in the Europe* (ed. S. O’Leary-T. Tiilikainen), Londra 1998, 63-79.

⁴ *European Treaty Series-No.166*. İngilizce metin için bkz. *International Legal Materials*, Vol. 37(1998), S. 1-3, 47-55.

⁵ Sözleşme Avrupa Konseyi üyesi olan 18 devlet tarafından imzalanmış ve bunlardan üçü tarafından kabul edilmiştir. Sözleşmeyi kabul eden devletler şunlardır: Avusturya, Moldova ve Slovakya. Bkz. <http://conventions.coe.int/treaty/EN/cadreprincipal.htm>.

B. Sözleşmenin Konusu

Avrupa Konseyi hazırladığı bu sözleşmenin, vatandaşlıkla ilgili ilkeleri ve kuralları tesbit eden, vatandaşlık konusunda milli ve milletlerarası hukuklardaki son eğilimleri yansıtan ilk milletlerarası metin olduğunu belirtmektedir.

Sözleşme dibace ve on bölümden oluşmaktadır. Sözleşmenin dibacesinde belirtildiği üzere, vatansızlığı önlemek, vatandaşlıkla ilgili olarak her türlü ayrımcılıktan kaçınmak ve çok vatandaşlıkla ilgili düzenlemeleri devletlerin iç hukuklarına bırakmak hususlarında âkit devletler anlaşmışlardır. Görüldüğü üzere, artık katı çok vatandaşlığı önleme amacı güdülmediği gibi devletlerin vatandaşlık verme yetkilerine, önceki sözleşmede olduğu gibi, müdahale edilmemektedir. Zira, her devletin vatandaşlarını kendisinin belirleme yetkisi vardır(Söz. m. 3/1). Bu yetki kaynağını devletler hukukundan almaktadır. Bir devletin verdiği vatandaşlık, vatandaşlığa ilişkin uluslararası sözleşmeler, uluslararası teamül hukuku kuralları ve hukukun genel ilkeleri gözetildiği ölçüde, diğer devletler tarafından da kabul edilecektir(Söz. m. 3/2) ⁶.

Bu sözleşme âkit devletlerin vatandaşlık düzenlemelerinde ve çok vatandaşlık sahibi olanların askerlik yükümlülüğüne ilişkin olarak iç hukuklarında göz önünde tutacakları kuralları ve ilkeleri düzenlemektedir(Söz. m. 1). Burada yer alan ilke ve kurallar âkit devletlerde doğrudan doğruya uygulanma kabiliyetine sahip değildir. Devletler vatandaşlık kanunlarını yaparlarken veya değiştirirlerken bu sözleşme hükümlerine uygun düzenleme yapmak durumundadırlar. Ayrıca maddede belirtildiği üzere, sözleşme sadece gerçek kişiler hakkında uygulanır.

⁶ Bu konuda bkz. ONAR, /TİRYAKİOĞLU, *1982 Anayasasında Milletvekilliği Vatandaşlık İlişkisi*, Av. Dr. Faruk Erem Armağanı, Ankara 1999, s. 562 vd.; GÜNGÖR, *Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi*, MHB, Yıl 17-18(1997-1998), S. 1-2, 231 vd..

C. Sözleşmenin Uygulanmasına İlişkin Hükümler

1. Âkit devletler Arasında İşbirliği

Sözleşmeye göre âkit devletler vatansızlık ve çok vatandaşlık halleri de dahil olmak üzere vatandaşlığa ilişkin kendi iç hukukları ve sözleşmenin uygulanmasına ilişkin gelişmeler hakkında Avrupa Konseyi Genel Sekreterliğine ve istenildiğinde diğer âkit devletlere bilgi vermekle yükümlüdürler(Söz. m. 23/1). Avrupa Konseyinin yapısı nedeniyle devletler arasındaki işbirliği sadece âkit devletler arasında değil aynı zamanda bütün Konsey üyesi devletler arasındadır(Söz. m. 23/2). Ayrıca sözleşmede bir âkit devletin vatandaşlığının başka bir âkit devlet vatandaşlığına sahip kişilerce isteyerek kazanılması halinde bilgi değişimi de düzenlenmiştir. Ancak devletlerin bilgi verme yükümlülüğü bulunmamaktadır. Âkit devletler karşılıklı olma, verilerin korunmasına ilişkin kanunların uygulanmasına saygı gösterilmesi şartlarıyla bildirimde bulunabilirler. Yapılan bildirim geri alınınca ya kadar geçerlidir(Söz. m. 24)⁷.

2. Sözleşmenin Diğer Sözleşmelere Olan Etkisi (m. 26)

Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi , kendi alanına giren konularda kişilere daha elverişli haklar getiren milletlerarası hukuk kurallarının ve âkit devletlerde yürürlükte olan veya daha sonra katılabilecekleri milletlerarası sözleşmelerin geçerliliğini etkilemez. Ayrıca bu sözleşme daha önce akdedilen Çok Vatandaşlık Hallerinin Azaltılmasına ve Çok Vatandaşlık Hallerinde Askerlik Yükümlülüğüne İlişkin 1963 Sözleşmesi ve Protokolün uygulanmasına da engel olmayacaktır.

3. Çekinceler(m. 29)

Bu sözleşmenin genel meselelerin düzenlendiği birinci bölüme (m.1-

⁷ Bu madde konusunda daha önce akdedilen Vatandaşlık Kazanılması Konusunda Karşılıklı Bilgi Verilmesi Hakkında "Paris-CIEC" Sözleşmesi bulunmaktadır. Anılan sözleşmeyle âkit devletler vatandaşlığının kazanılması halinde ilgili devlete bilgi vermeyi taahhüt etmektedir (Söz. m. 1). Bu bilgi, sözleşmede belirtilen hususları kapsayan bir fişle (m. 2), vatandaşlığın kazanılmasından itibaren üç ay içinde diğer devlete gönderilir (m.4). Türkiye de bu sözleşmeye taraf bulunmaktadır (R.G. 19.9.1969/13305)

2), vatandaşlıkla ilgili genel esasların düzenlendiği ikinci bölüme (m. 3-5) ve devletin halefiyeti halinde vatandaşlığın düzenlendiği altıncı bölüme (m. 18-20) çekince konulamaz. Bu bölümlerin dışında sözleşmenin diğer hükümlerine, sözleşmenin amacı ve konusuyla bağdaştığı ölçüde, çekince konulabilir.

II. Sözleşme ve Türk Hukuku⁸

A. Vatandaşlığa İlişkin Genel İlkeler

1. Sözleşmenin Dördüncü Maddesindeki Genel İlkeler

a) Sözleşme

Dördüncü maddede vatandaşlık kanunlarında gözetilmesi gereken şu dört genel ilke düzenlenmiştir:

- 1) Herkesin bir vatandaşlığı olması
- 2) Vatansızlığı önlenme
- 3) Hiç kimsenin keyfi olarak vatandaşlıktan çıkarılamaması
- 4) Bir âkit devlet vatandaşı ile yabancı arasındaki evliliğin veya evliliğin sona ermesinin yahut evlenmenin devamı sırasında eşlerden birinin vatandaşlığını değiştirmesinin, diğer eşin vatandaşlığını otomatik olarak etkilememesi.

İlk üç ilke vatandaşlık hukukunun direktif ilkelerinden olup, kişinin vatansız kalmasını ya da vatansızlığı önlemeye yönelik ilkelere aittir. Aslında madde farklı ifadelerle bu hususu vurgulamaktadır: vatansızlara vatandaşlık kazandırma ve vatansızlık hallerinin ortaya çıkmasının önlenmesi.

⁸ Bu çalışmada sözleşme hükümleri, sözleşmenin sistematığına sadık kalınarak özellikle TVK hükümleriyle karşılaştırılarak Türk hukukunun sözleşmeye paralel ve farklı düzenlemelerine işaret edilmek istenilmektedir.

b) Türk hukuku

(1) Türk Vatandaşlığı Kanununda vatansızlığı önlemeye ve vatansızlara vatandaşlık vermeye yönelik pek çok hüküm yer almaktadır.

(a) Türk vatandaşı tarafından evlât edinilen vatansız küçük (m. 3), Türkiye'de doğan ve ana babasının vatandaşlığını kazanamayan vatansız çocuk (toprak esası) (m. 4) ve Türk erkeği ile evlenen vatansız kadın (m. 5) kanun gereği, hiç bir işleme gerek kalmaksızın Türk vatandaşlığını kazanır.

(b) Türk erkeği ile evlenerek Türk vatandaşlığını kazanan kadının bu evliliğinden önce sahip olduğu küçük çocukları (m. 14), yetkili makam kararıyla Türk vatandaşlığını kazanan kadının küçük çocukları (m. 16) ve seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığını kazananların küçük çocukları (m. 17,18), vatansız olmaları halinde, ana veya babalarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazanmaktadır.

(c) Ayrıca Türk kadınının yabancı erkekle evlenmesi (m. 19), Türk vatandaşlığından çıkmak (m. 20/c) veya seçme hakkını kullanarak ayrılmak (m. 27) bir başka devlet vatandaşlığına sahip olunması halinde mümkündür.

(d) Aynı şekilde evlenme suretiyle Türk vatandaşlığını kaybeden kadının küçük çocukları (m. 30), Türk vatandaşlığından çıkanların küçük çocukları (m.32) ve seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılanların küçük çocukları (m. 36,37) vatansız kalmamak şartıyla ana veya babalarına bağlı olarak Türk vatandaşlıklarını kaybederler.

(2) Sözleşmede belirtilen vatandaşlığın keyfi olarak sona erdirilmesi ilkesi (m.4/c) de TVKnda gözetilmiştir. Vatandaşlığın irade dışı kaybının söze konu olduğu vatandaşlığa alınmanın iptali, kaybettirme ve çıkarma hallerinde vatandaşlığın hangi hallerde, hangi sebeplerle sona erdirileceği kanunda açıkça belirtilmiştir⁹.

(3) Öte yandan sözleşmede dördüncü ilke olarak belirtilen evliliğin vatandaşlığı otomatik olarak etkilememesi Türk hukukunda gözetilen bir husustur. Gerek evlenme ile vatandaşlığın kazanılmasının (m. 5

⁹ Bkz. GÖĞER, *Türk Tâbiyet Hukuku*, 4. Bası, Ankara 1979, 118 vd.

ve 13) gerek evlenme ile vatandaşlığın kaybında (m. 19 ve 28), kural olarak, ilgili eşin talebi olmadan vatandaşlık değişikliği meydana gelmemektedir.

2. Sözleşmenin Beşinci Maddesindeki Genel İlke: Ayırım Yasağı

a) Genel olarak

aa) Sözleşme

Beşinci maddede bir başka vatandaşlık hukuku ilkesi, vatandaşlık kanunlarında cinsiyet, ırk, din, renk, milliyet veya etnik köken itibarıyla ayırım yasağı, düzenlenmektedir. Elbetteki devlet vatandaşını belirlerken bazı şartlar arayabilir. Ülkede belli bir süre ikamet etme, o ülke topraklarında doğmuş olma veya o ülke dilini konuşabilme gibi. Ayrıca bazı kişilere vatandaşlık diğer yabancılara nazaran daha kolay şartlarla verilebilir, örneğin daha kısa ikamet süresi istenebilir. Bu tür ayrıcalık ya da kolaylık getiren hükümler milli veya etnik köken itibarıyla ayırım olarak kabul edilmemektedir¹⁰.

bb) Türk hukuku

(1). Türk vatandaşlık hukukunda da kural olarak, cinsiyet, ırk, din, renk, milliyet veya etnik köken itibarıyla bir ayırım yapılmamaktadır. Kaldı ki, bu tür ayrımlar TC Anayasasının 10 uncu maddesine de aykırılık teşkil eder. Nitekim, vatandaşlığın kan esaslı ile kazanılmasında (m. 1), yetkili makam kararıyla kazanılmasında (m. 6-8) ve vatandaşlıktan çıkma (m. 20), vatandaşlığın iptali (m. 24), kaybettirme (m. 25) ile çıkarma (m. 26) yoluyla kaybında böylesi ayrımlar bulunmamaktadır.

(2). Ancak TVKnda bazı hallerde cinsiyet ayırımının bulunduğu görülmektedir.

---

¹⁰ Bkz. KILLERBY, *Taken by the Council of Europe to Promote the Modernization of the Nationality Laws of European States, Citizenship and Nationality Status in the New Europe* (ed. O'Leary-Tiilikainen), Londra 1998, 25-26, 28.

- (a) Evlenme yoluyla vatandaşlığın kazanılması ve kaybı (m. 5 ve 19) ile buna bağlı olarak seçme hakkını kullanarak vatandaşlığın kazanılması ve kaybında (m. 13 ve 28) cinsiyet ayırımı yapılmış, bu yollardan yararlanma sadece kadınlara tanınmıştır¹¹.
- (b) Vatandaşlığa alınmanın sonuçlarını düzenleyen TVKnun 15 inci maddesinde sadece yetkili makam kararıyla vatandaşlığa alınan erkeğin vatansız karısının Türk vatandaşlığını kazanması düzenlenmiştir. Bu imkan yetkili makam kararıyla vatandaşlığa alınan kadının vatansız kocasına tanınmamıştır¹².
- (c) Öte yandan TVKnda küçüklerin ana babalarına bağlı olarak vatandaşlıklarının etkilendiği haller düzenlenirken ana ve baba bakımından farklılıklara yer verilmiştir. Yetkili makam kararıyla vatandaşlığa alınan babalarına bağlı olarak küçükler doğrudan Türk vatandaşlığını kazanırlar. Ancak aynı yolla Türk vatandaşlığına alınan anaya bağlı olarak küçüklerin Türk vatandaşlığını kazanabilmeleri için alternatif şartlardan birinin varlığı gerekmektedir (m. 16)¹³.
- (d) Seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılma imkânına sahip olanların düzenlendiği TVK nun 27. Madesinin (a) bendinde ise, "analarına bağlı olarak doğumla Türk vatandaşı oldukları halde doğumla veya sonradan yabancı babalarının vatandaşlığını kazananlar" grubu yer almaktadır. 1981 yılında 2383 sayılı Kanunla¹⁴ TVK nda ciddi değişiklikler yapılmış olmasına rağmen

11 Bu konudaki eleştiriler için bkz. GÖĞER, (dp. 9), 60-61.

12 Vatandaşlığa alınmanın iptalinin düzenlendiği TVK nun 33. maddesinde , eşine bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazanan kadın, iptal kararından etkilenir ve Türk vatandaşlığını kaybeder.

13 TVK m. 16/II'ye göre, "Türk vatandaşlığına alınan kadının küçük çocukları,
a. Babanın ölmüş bulunması,
b. Babanın belli olmaması,
c. Babanın vatansız olması,
d. Çocuğun vatansız olması,
e. Velayetin anada bulunması

hallerinde çocuğun milli kanunu engel olmadığı takdirde analarına bağlı olarak Türk vatandaşı olurlar."

14 RG 17.2.1981-17254. Bkz. NOMER, *Türk Vatandaşlığı Kanunundaki Değişiklikler*, MHB, Yıl 1 (1981), S. 1, 15 vd.

anadan kan esasıyla vatandaşlığı kazanan çocukların durumu yukarıda belirtildiği şekilde kalmıştır. Oysa anılan değişiklikten önce vatandaşlığın kan esasıyla kazanılmasında ana ile baba arasında ayırım yapılırken¹⁵ değişiklikle bu ayırım kaldırılmıştır:” Türkiye içinde ve dışında Türk babadan olan ya da Türk anadan doğan çocuklar doğumlarından başlayarak Türk vatandaşdırlar.” (m. 1) Türk Medeni Kanunu hükümlerinde nazara alındığında bu hükümle Türk vatandaşlığının Türk anadan doğma durumunda (evlilik içi veya dışı olmasına bakılmaksızın) her halükarda kazanılacağını ancak Türk babadan olma durumunda ancak belli şartlarla vatandaşlığı kazanılabileceğini söylemek yanlış olmaz: Evlilik içi doğum (m. 1) ve evlilik dışı doğumda kanunda (TVK m. 2) belirtilen hallerde vatandaşlığın kazanılması¹⁶

(3). TVK nun 16 ıncı maddesi ile 27 inci maddesi bir yana bırakılacak olursa diğer ayırım hallerinin daha ziyade kadını korumaya yönelik olduğu sonucuna varılabilir. Türkiye, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine İlişkin Sözleşmeye¹⁷ taraftır. Bu sözleşmeye göre âkit devletler cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet ve kısıtlamayı ortadan kaldıracı bir politika izlemeyi taahhüt etmektedirler(m. 1). Yine bu sözleşmeye göre, âkit devletler vatandaşlığın kazanılmasında, değiştirilmesinde veya muhafazasında kadınlara erkeklerle eşit haklar tanıyacaklar ve özellikle bir yabancıyla evlenmenin veya evlilik sırasında kocanın vatandaşlığını değiştirmesinin kadının da otomatik olarak vatandaşlığını değiştirmesine, vatansız kalmasına veya kocanın vatandaşlığını zorla almamasını temin edeceklerdir(m. 9/I). Hernekadar Türk hukukundaki hükümler

¹⁵ TVK m. 1'in değişiklik öncesindeki metni şöyledir: “Türkiye içinde veya dışında,

a. Türk babadan olan

b. Türk anadan doğup da, babasının vatandaşlığını doğumla kazanamayan,

c. Türk anadan evlilik dışında doğan çocuklar, doğumlarından başlayarak Türk vatandaşdırlar.”

¹⁶ TMKna göre ana çocuğu doğuran kadın olup, doğumla çocukla anası arasında nesep bağı kurulmaktadır (m. 282/I). Çocukla baba arasındaki nesep bağı ise ana ile evlilik (m. 285, 292), tanıma (m. 295 vd.) veya hakim hükmüyle (m. 301 vd.) kurulabilmektedir (m. 282/II).

¹⁷ RG. 14.10.1985-18898.

kadın lehine olup¹⁸, çoğunlukla kısıtlayıcı karakter taşımaları da sonuç olarak bir ayırımın varlığını göstermektedir. Gerek Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası sözleşme gerek vatandaşlık hukukundaki gelişmeler karşısında TVKnda cinsler arasında lehe veya aleyhe hiç bir ayırımın olmaması idealdir. Zaten Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesinde de bu sonuç hedeflenmektedir.

(4). İstisnai olarak Türk vatandaşlığına alınabilecek kişi gruplarının yer aldığı TVK nun 7 inci maddesinde (c bendi) "Türk soyundan olanlarla, eşleri ve çocukları" da bulunmaktadır¹⁹. Acaba bu hüküm Sözleşme bakımından milliyet ve etnik köken itibariyle bir ayırım olarak görülebilir mi? Sözleşme bakımından soy nedeniyle vatandaşlığın kazanılmasında daha kolay muameleye tabi tutulma, ayırım olarak görülmemektedir²⁰.

b) Asli ve sonradan vatandaş olanlar arasında eşitlik

aa) Sözleşme

Sözleşmenin 5 inci maddesinin 2 inci paragrafında âkit devletlere vatandaşlıklarını doğumla ve sonradan kazanan kişiler arasında ayırım yapmamaları tavsiye edilmektedir.

bb) Türk hukuku

Türk hukukunda vatandaşlığın hangi yolla kazanıldığına bakılmaksız-

18 Bkz. NOMER, *Türk Vatandaşlık Hukukunun Genel İlkeleri*, İÜ. Cumhuriyet'in 75. Yıl Armağanı, İstanbul 1999, 739; ERDEM, *Türk Vatandaşlığı Hukukundaki Cinsiyet Farkından Doğan Eşitsizlik Sonucunda Türk Vatandaşı Erkeklerle Evlenen Yabancı Kadının Yarattığı Sorunlar*, MHB, Yıl 19-20(1999-2000), S. 1-2, 293.

19 Kaldı ki, Anayasamızın vatandaşlığı düzenleyen 66. maddesinin birinci fıkrasında "Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür." hükmü yer almaktadır. Anılan hükümle Türk vatandaşlığı objektif olarak tespit edilmiş, ırk, din, dil, millet veya etnik köken ayırımı yapılmamıştır. Bkz. GÖĞER, *Çifte Vatandaşlık*, AHFD, C. 44(1995), S. 1-4, 131-132; NOMER, (dp. 18), 733 vd.

20 Bkz. Rapor, 6.

zın Türk vatandaşlığına sahip olan kişiler temel hak ve özgürlüklerden, siyasi haklardan ve özel haklardan yararlanırlar. Haklardan yararlanma ve yükümlülükler bakımından vatandaşlar arasında herhangi bir ayırım yapılmamıştır. Sadece TVKnda Türk vatandaşlığının sona ermesi bakımından vatandaşlığı sonradan kazananlara özgü kayıp halleri bulunmaktadır. TVK m. 25/f hükmüne göre yetkili makam kararıyla Türk vatandaşlığını kazandıktan sonra kesintisiz olarak en az yedi yıl Türkiye dışında oturan ve Türkiye ile ilgisini ve bağlılığını kesmediğine ve Türk vatandaşlığını muhafaza ettiğine delalet edecek resmi temas ve işlemlerde bulunmayanların Türk vatandaşlığı kaybettirilir. Aslında aynı sebepler herhangi bir yolla yabancı bir devlet vatandaşlığını kazananlar için de vatandaşlığı kaybettirme sebebidir (m. 25/h). Dolayısıyla bu hükümler çifte vatandaş statüsünde olanlar için getirilmiş vatandaşlığı sona erdiren haller olup vatandaşlar arasında ayırım yapan hükümler değildir.

TVK m. 26 da vatandaşlıktan çıkarma düzenlenmiş olup, savaş hali haricinde asli Türk vatandaşlarının vatandaşlıktan çıkarılmayacağı hükme bağlanmıştır.

TVK nunun yürürlüğe girdiği tarihten günümüze kadar Bakanlar Kurulunun vatandaşlıkla ilgili kararları incelendiğinde yukarıdaki maddeler nadir olarak kullanılan ya da hiç kullanılmayan hükümlerdir.

B. Vatandaşlığın Kazanılması ve Kaybına İlişkin Kurallar

1. Vatandaşlığın Kazanılması (m. 6)

Altıncı maddede vatandaşlığın asli ve müktesep olarak kazanılması düzenlenmiştir.

a) Kanun gereği vatandaşlığın kazanılması

aa) Sözleşme

Maddenin birinci paragrafında vatandaşlığın kanun yolu ile (*ex lege*) kazanılması yolları olarak kan esaslı ve terkedilmiş çocuklar ele alınmıştır. Âkit devletlerin vatandaşlarının çocukları, ana ve babalarının

vatandaşlığını otomatik olarak kazanırlar. Sözleşmede âkit devlet vatandaşının ülke dışında doğan²¹ çocuklarının vatandaşlığı hakkında bu kurala istisna getirilmiştir. Bu durumda çocuk ile ebeveyni arasındaki hukuki bağ tanıma, mahkeme kararı veya benzer prosedürle kurulduğu takdirde çocuğa vatandaşlık verilecektir.

Aynı hükme göre âkit devletler ülkelerinde bulunan, terkedilmiş çocuklara da vatandaşlık vereceklerdir.

bb) Türk hukuku

Bu düzenleme Türk hukukundan kısmen farklıdır. TVK m. 1 kan esasıyla Türk vatandaşlığının kazanılmasında ülke içi ve dışında doğum arasında herhangi bir ayırım yapmamıştır. Kan esasının temeli olan nesep bağının kazanılmasına göre vatandaşlık kazanılması kabul edilmiştir. Nitekim yabancı anadan evlilik dışı doğan (doğum yerine bakılmaksızın) çocuk ile Türk babası arasında nesep bağının kurulması halinde vatandaşlık kazanılmaktadır (m. 2).

TVK na göre Türkiye'de bulunan çocuklar Türkiye'de doğmuş sayılırlar ve toprak esasıyla vatandaşlık kazanırlar (m. 4).

b) Toprak esası

aa) Sözleşme

Altıncı maddenin ikinci paragrafı, âkit devletlerin kendi ülkelerinde doğan ve doğumla başka bir devlet vatandaşlığını kazanamayan çocuklara kendi vatandaşlıklarını vermesini düzenlemektedir (toprak esası). Anılan hüküm Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesini (m. 7) destekler niteliktedir²².

²¹ Bu durumda çocuğun ülkesinde doğduğu devlete vatandaşlığının kazanılmasında kolaylık gösterme yükümlülüğü getirilmektedir (m. 6/4-e). ZIMMERMANN, *Council of European Convention on Nationality, Introductory Note*, *International Legal Materials*, Vol. 37(1998), S. 1-2, 44.

²² RG 27.1.1995-22184, sözleşme hakkında bkz. İNAN, *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*, AHFD, C.44(1995), S. 1-4, 765 vd.; AKILLIOĞLU, *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*, Ankara 1995, 6 vd..

bb) Türk hukuku

TVK na göre Türkiye'de doğan ve ana babasının vatandaşlığını doğumla kazanamayan çocuklar doğum anından itibaren Türk vatandaşlarıdır (m. 4). Bu hükmün dışında hukukumuzda Türkiye'de doğan çocuklara daha sonra veya sonradan vatansız kalmaları halinde doğum yeri nedeniyle Türk vatandaşlığını talep etme hakkı tanınmamıştır.

*c) Yetkili makam kararı ile vatandaşlığı kazanmada azami ikamet süresi**aa) Sözleşme*

Altıncı maddenin üçüncü paragrafı uyarınca yetkili makam kararıyla vatandaşlığı kazanmak için o ülkede oturma şartı getirilebilir, o ülkede yasal olarak oturanlara vatandaşlığı kazanma imkanı tanınabilir. Sözleşme yetkili makam kararıyla vatandaşlığa alınmada aranacak azami oturma süresini 10 yıl ile sınırlandırmıştır.

bb) Türk hukuku

TVK nda yetkili makam kararıyla vatandaşlığa alınma(telsik) yolları²³ olarak genel olarak vatandaşlığa alınma(m. 6), istisnai olarak vatandaşlığa alınma(m. 7) ve yeniden vatandaşlığa alınma(m. 8) öngörülmüştür. Bu yollardan sadece genel olarak vatandaşlığa alınmada ikamet şartı aranmakta ve oturma süresi müracaat tarihinden itibaren geriye doğru beş yıldır(m. 6/b). Türkiye'de ikamet ne anlama geldiği TVK m. 9'da açıklanmıştır²⁴. Türkiye'de TMK na göre ikamet

²³ TVKnda 3540 sayılı Kanunla yapılan değişiklikte, şarta bağlı olarak vatandaşlığa alınma ve şarta bağlı olmaksızın vatandaşlığa alınma yetkili makam kararıyla vatandaşlığa alınmanın başlıca yolları olarak karşımıza çıkmakta olup TVK m. 6,7 ve 8 de düzenlenen yollar artık şarta bağlı olmaksızın vatandaşlığa alınmanın türleridir. Ayırım ve şarta bağlı olarak vatandaşlığa alınma hakkında bkz. TANRIBİLİR, *Türk Vatandaşlığı Kanununda 3540 Sayılı Kanunla Yapılan Değişiklikler*, GÜ. İİBFD, C. 6(1990), S. 2, 522 vd.

²⁴ TVK na göre yabancıların Türkiye'de ikameti hakkında bkz. GÖĞER (dp. 9),. 71 vd.; ULUOCAK, *Türk Vatandaşlık Hukuku (Karşılaştırmalı-Uygulamalı)*, Gözden geçirilmiş yeni bası, İstanbul 1989, 55 vd.

edenler ile Türk kanunlarınca Türkiye'de oturanlar vatandaşlığa alınma talebinde bulunabilirler.

d) Vatandaşlığa alınmada kolaylık gösterilecek kişiler

aa) Sözleşme

Altıncı maddenin dördüncü paragrafı, bazı kişilerin vatandaşlığa alınmalarının kolaylaştırılmasını öngörmektedir: a. vatandaşlarının eşlerinin, b. vatandaşlarının çocuklarının²⁵, c. vatandaşlığını kazanmış veya kazanacakların çocuklarının, d. vatandaşı tarafından evlat edinilenlerin, e. topraklarında doğan ve yasal ve mutaden oturanların, f. 18 yaşından sonra âkit devlet hukukunda öngörülen belli bir süre bu ülkede yasal ve mutaden oturanlar²⁶, g. vatansızlar ve o ülkede yasal ve mutaden oturan mülteciler.

bb) Türk hukuku

Yukarıda sayılan grupların bazısına TVKnda Türk vatandaşlığını iktisap bakımından kolaylık sağlanırken bir kısmı TVKnda yer almaktadır.

(1) Türk erkeği ile evlenen yabancı kadın Türk vatandaşlığını evlenme yoluyla kazanabilir (m. 5). Ayrıca Bir Türk vatandaşı ile evli olanlar istisnai olarak vatandaşlığa alınma yolundan yararlanarak genel olarak vatandaşlığa alınma yoluna nazaran daha kolay şartlarla Türk vatandaşlığını kazanabilirler. İstisnai olarak vatandaşlığa alınma yolundan yararlanacaklar arasında yer alan "Türk vatandaşı ile evli olanlar"(m. 7/b) ikamet ve yerleşme niyeti aranmaksızın vatandaşlığa alınabilirler.

(2) Türk hukukunda Türk vatandaşından doğan ya da olan çocukların kan esasıyla kan esasıyla Türk vatandaşlığını kazanamamaları müm-

²⁵ Bu çocuklar m.6, parag. 1 ve alt parag (a) uyarınca kan esasıyla o devlet vatandaşlığını kazanamayan çocuklardır. Örneğin, yurt dışında doğan çocuklar.

²⁶ (e) ve (f) de belirtilen gruplar o ülkede iki üç kuşaktır oturan göçmenlerin vatandaşlığa alınmalarını kolaylaştırıcı niteliktedir.

kün değildir. Daha öncede belirtildiği üzere sözleşme ile TVKnun kan esasının işletilmesinde hareket noktaları birbirinden farklıdır²⁷.

(3) Türk vatandaşlık hukukunda Türk vatandaşlığını kazanan ana veya babaya bağlı olarak küçük çocukların Türk vatandaşlığını kazanmaları esas itibariyle kabul edilmiştir. Gerek evlenme yoluyla Türk vatandaşlığını kazananların (m. 14) gerek yetkili makam kararıyla vatandaşlığa alınanların (m. 16) gerekse seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığını kazananların (m. 17-18) küçük çocukları Türk vatandaşlığını kazanırlar.

(4) Evlât edinmenin vatandaşlığa etkisi TVKnda kanun yoluyla vatandaşlığın kazanılması yolu olarak düzenlenmiştir(m. 3). Bir Türk tarafından evlât edinilen küçük yabancı evlâtlık, vatansız olur veya anası babası bulunmaz veyahut nerede olduğu bilinmezse Türk vatandaşlığını kazanır.

(5) Paragrafın (e), (f) ve (g)²⁸ de yer alan gruplar, TVK nda bulunmaktadır.

2. Vatandaşlığın Kanun Yoluyla veya Yetkili Makam Kararıyla Kaybı

a) Sözleşme

Âkit devletler yedinci maddede sayılan vatandaşlığa kayıp sebeplerine kendi vatandaşlık kanunlarında yer verebilirler: a. kendi isteği ile başka bir devlet vatandaşlığını kazanma, b. vatandaşlığın bazı hususların gizlenerek , hileli davranışlarla veya yanlış bilgi vermek suretiyle kazanılmış olması, c. yabancı askeri kuvvetlerin gönüllü olarak hizmetinde bulunma, d. devletin hayati çıkarlarına ciddi olarak zarar veren davranışlarda bulunma, e. devlet ile yurt dışında oturan vatandaşı arasında "gerçek bir bağın" yokluğu, f. çocuğun küçük olduğu dönemde, kanun yoluyla vatandaşlığın kazanılmasına yol açan nedenler

²⁷ Sözleşme, ülke içinde doğma-doğmama ayırımı yaparken Türk hukukunda yere bakılmaksızın anababa ile çocuk arasında nesep bağının tesisi ile vatandaşlık kazanılmaktadır.

²⁸ Mülteci ve göçmenlerin vatandaşlığı iktisapları Türk hukukunda, TVK dışında, İskân Kanununda düzenlenmiştir.

ortadan kalkmışsa, g. evlâtlık, kendisini evlât edinen karı kocadan birisinin veya ikisinin yabancı vatandaşlığına sahipse veya kazanmışsa.

Bu sebepler tahdidi olup âkit devletler başka sona erme sebeplerine kanunlarında yer veremezler.

Ayrıca âkit devletler vatandaşlığın kanun yoluyla veya yetkili makam kararıyla kaybına karar verilenlerin çocuklarında ebeveynlerine bağlı olarak vatandaşlıklarının sona ermesini vatandaşlık kanunlarında öngörebilirler²⁹. Bununla beraber ebeveynlerden birisi vatandaşlığını muhafaza ediyorsa çocuklar vatandaşlığını kaybeden ana veya babasına bağlı olarak vatandaşlıklarını kaybetmezler(parag 2).

Öte yandan âkit devletlerin vatandaşlığın sona ermesini kişiyi vatansız bırakmayacak şekilde düzenlemeleri gerekmektedir³⁰.

b) Türk hukuku

Sözleşmenin kanun yoluyla ve yetkili makam kararıyla vatandaşlığın kaybı hükümlerini Türk hukukuyla karşılaştırdığımızda m.7 de yer alan kayıp sebeplerinin, (f) haricinde, TVK nda karşılığı bulunmaktadır:

(1) Yabancı devlet vatandaşlığını isteyerek kazanma, TVK m. 25/a'da kaybettirme sebebi olarak düzenlenmiştir. Türk hukukunda bu sebebe dayanarak kaybettirme kararının verilebilmesi bir şarta daha bağlanmıştır: "izin almaksızın" kendi isteğiyle yabancı devlet vatandaşlığını kazanma.

(2) " Vatandaşlığa alınmanın ilgilinin hilesi, yalan beyanı veya bazı hususları gizlemesi sonucu vuku bulması" sebebi ise TVK nda vatandaşlığa alınma işleminin iptali sebebi olarak öngörülmüştür. TVK m. 24 de ilgilinin yalan beyanı veya önemli hususları gizlemesi halinde

²⁹ Ancak bu sonucun yabancı askeri kuvvetlerde çalışma ile devletin hayati çıkarlarına ciddi olarak zarar veren davranışlar nedeniyle vatandaşlığın sona ermesinde ortaya çıkması kabul edilmemiştir(m.7/2, 1.c.).

³⁰ Sözleşmeye göre vatansız bırakmayacak şekilde vatandaşlığın sona ermesini düzenleme mecburiyeti, vatandaşlığın bazı hususların gizlenmesi veya hileli davranışlar yahut yanlış bilgi vermek suretiyle kazanılması halinde bulunmamaktadır(m. 7/3,2.c).

vatandaşlığa alınma işlemi, vatandaşlığa alınma tarihinden itibaren beş yıl içinde , iptal edilebilir.

(3) “Yabancı askeri kuvvetlerin hizmetinde olma” kayıp sebebi Türk hukukunda daha geniş olarak düzenlenmiştir. TVK m. 25’de yabancı bir devletin Türkiye’nin menfaatlerine uymayan” herhangi bir hizmetinde” olma (b bendi) ile Türkiye’nin savaş halinde bulunduğu devletin “her türlü hizmetinde” bulunma (c bendi) vatandaşlığın kaybettirilmesi sebebi olarak belirtilmiştir.

(4) “Devletin çıkarlarına ciddi surette zarar verme” halinin TVK m. 26 da daha ayrıntılı olarak karşılığının bulunduğunu söylemek mümkündür. Türk hukukunda “devletin hayati çıkarları” kavramı “Türkiye’nin iç ve dış güvenliği ile kanunun suç saydığı şekilde iktisadi ve mali güvenliği aleyhine faaliyette bulunma” olarak ifade edilmiştir. Sözleşmenin aksine Türk hukukunda bu durum en ağır vatandaşlığı sona erdiren yoldur. Vatandaşlıktan çıkarılanların yeniden vatandaşlığa alınması mümkün değildir.

(5) Devletle kişi arasındaki gerçek bağın ortadan kalkması nedeniyle vatandaşlığın kaybı ise, daha öncede belirtildiği üzere, TVK m. 25/ (f) ve (h) bentlerinde düzenlenmiştir.

(6) Türk hukukunda, toprak esası dışında, Türkiye’de doğmuş olma vatandaşlığa alınma sebebi olarak kabul edilmemiştir. Bu nedenle vatandaşlığını doğumla kazanamayan çocukların ana babalarından ayrı, müstakil olarak Türk vatandaşlığını kazanmaları mümkün değildir. Dolayısıyla sözleşmenin bu kayıp sebebi Türk hukukunda bulunmamaktadır.

(7) Evlâtlıkla ilgili vatandaşlığın sona erme sebebinin de Türk hukukunda tam karşılığı bulunmamaktadır. Sözleşmenin yedinci maddesinin sadece kanun yolu ve yetkili makam kararıyla vatandaşlığın sona ermesini düzenlemesi karşısında bu sonuca varılmaktadır. Bununla birlikte, evlâtlık, vatansız kalmamak şartıyla reşit olduktan sonra iki yıl içinde seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından (kendi isteğiyle) ayrılabilir (TVK m. 27).

(8) Türk vatandaşlık hukuku uygulamasında yukarıda belirtilen sebeplerin dışında başka vatandaşlığı yetkili makam kararıyla sona erdiren hallerde mevcuttur:

- a. Vatandaşlığın askerlik yükümlülüğünün yerine getirilmemesi nedeniyle kaybet-tirilmesi bunlardan birisidir (TVK m. 25/ç, d, e)³¹.
- b. Kendilerine izin belgesi (TVK m. 22/II-III) verilmiş olanların süresi içinde bilgi verme yükümlülüklerini yerine getirmemeleri nedeniyle vatandaşlığın kaybettirilmesi (m. 23).
- c. Şarta bağlı olarak vatandaşlığa alınmasına karar verilenlerin şartı yerine getirememeleri halinde vatandaşlıklarının iptali (TVK m. 10).

3. Şahsın İsteği ile Vatandaşlığın Sona Ermesi

a) Sözleşme

Sözleşmeye göre ilgilinin vatansız kalmamak şartıyla vatandaşlıktan çıkma hakkı âkit devletlerce tanınacaktır. Âkit devletler bu hakkı yurt dışında mutaden oturan vatandaşlarına tanıyabilir(Söz. m. 8).

b) Türk hukuku

Türk vatandaşlık hukukunda da kişilere kendi istekleriyle ve vatansız kalmamak şartıyla Türk vatandaşlığından ayrılma olanağı tanınmıştır. Bu bakımdan sözleşme ile Türk hukuku arasında, Türk hukukunun ayrıntılı düzenlemesi dışında, herhangi bir farklılık bulunmamaktadır.

(1) Yabancı ile evlenen Türk kadını, evlenme nedeniyle kocasının vatandaşlığını kazanıyorsa Türk vatandaşlığından ayrılabilir (TVK m. 19). Evlenme nedeniyle vatandaşlığın sona erebilmesi için kadının TVK m. 42'ye uygun olarak terk beyanında bulunması yeterli olup, yetkili makamın kararına ihtiyaç bulunmamaktadır.

(2) Yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmış olan reşit ve mümeyyiz kişilere Türk vatandaşlığından "çıkma" hakkı verilmiştir (TVK m. 20 vd.). Henüz yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmamış, ancak

³¹ Vatandaşlıkla ilgili Bakanlar Kurulu kararları incelendiğinde anılan sebeplerin fazlasıyla vatandaşlığın sona ermesine yol açtığı görülmektedir. Ayrıca bkz. YILMAZ, *Türk Vatandaşlığının Kaybının Sonuçları*, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara 1999, 111-EK IV.

kazanacağına ilişkin inandırıcı belirtiler olan kişilere, vatansız kalmamaları için üç yıllık bir süre verilmektedir. Bu süre sonunda yabancı devlet vatandaşlığının kazanılmış olması halinde çıkma yoluyla vatandaşlığın kaybı söz konusu olmaktadır. Türk hukukunda vatandaşlıktan çıkma, ilgilinin talebi ile birlikte yetkili makam kararıyla gerçekleşmektedir.

(3) Çifte vatandaşlığı önleme amacıyla Türk vatandaşlığını doğumla veya sonradan kazanan bazı kişilere seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılma hakkı tanınmıştır (TVK m. 27-28). Seçme hakkını kullanan kişinin (m. 43'e uygun)

beyanı vatandaşlığın sona ermesi için yeterli olmaktadır.

4. Yeniden Vatandaşlığa Alınma (m. 9)

a) Sözleşme

Sözleşmede devletlere ülkelerinde yasal ve mutaden oturan eski vatandaşlarını yeniden vatandaşlığına almada kolaylık gösterme yükümlülüğü getirmiştir (Söz. m. 9).

b) Türk hukuku

TVK'nda vatandaşlıktan çıkarılanlar haricinde bu kanuna göre vatandaşlığını kaybedenlere³², yeniden vatandaşlığa alınmayı talep etme hakkı tanınmıştır (m.8). Yeniden vatandaşlığı talep edenlerden, sözleşmeden farklı olarak, ikamet şartı aranmaz.

C. Vatandaşlıkla İlgili İşlemler

1. Sözleşme

Sözleşmeye göre âkit devletler vatandaşlıkla ilgili işlemleri (kazanma, muhafaza etme, kaybetme ve ispat) makul bir süre içinde sonuçlandırmalıdır (m.10). Ayrıca vatandaşlıkla ilgili kararları gerekçeli

³² TVK'na göre vatandaşlığın kaybı yolları evlenme, çıkma, kaybettirme, iptal, seçme hakkını kullanma dır)

olarak vermelidirler (m. 11). Kararların gerekçeli olması ile kastedilen, vatandaşlık ile kararın verilmesindeki hukuki ve gerçek sebeplerin belirtilmesidir. Ayrıca bazı vatandaşlığı iktisap ve kayıp hallerinde yetkili makam kararı söz konusu olmadığı için bir karar da olmayacaktır, kanun yoluyla vatandaşlığın kazanılması ve kaybı gibi. Yine sözleşmeye göre vatandaşlıkla ilgili kararlara karşı âkit devletlerin iç hukuklarına uygun olarak idari ve adli kanun yollarına başvurma imkânı açık tutulmalıdır (m. 12). Kanun yollarına başvurma masraflarının başvuruyu önleyecek seviyede olmaması gerekir (m. 13).

2. Türk hukuku

Türk vatandaşlık hukukunda vatandaşlığın iltisabı ve kaybına ilişkin usulün ana hatları TVK m. 10-11'de yetkili makam kararıyla vatandaşlığa alınma usulü, m. 21-22'de çıkma, m. 42'de evlenmede vatandaşlıkla ilgili beyanlar ve m. 43'de seçme hakkını kullanma şekli düzenlenmiştir. Konu ile ilgili ayrıntılar TVK nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik'de yer almaktadır. Bu hükümlerden başka TVK nun Üçüncü Bölümü "Türk Vatandaşlığının İspatı ve Yargı Yolu"na (m. 38-41) ayrılmıştır. Türk vatandaşlığına nelerin karine teşkil edeceği belirtilmiştir. Türk vatandaşlığı hakkında idari makamlarca verilen her türlü karar aleyhine yargı yoluna başvurulabileceğine ilişkin (m. 40) özel düzenlemenin yanı sıra Anayasamızın 125 inci maddesi (ve 66/son maddesi) idarenin her türlü eylem ve işleminin yargı denetimine tabi tutan genel bir hüküm bulunmaktadır. İdarenin vatandaşlığın kazanılması ve kaybında takdir yetkisi bulunmakla beraber, özellikle talebin reddine ilişkin kararlarda gerekçe gösterilmesi gerektiği kabul edilmektedir³³.

D. Çok Vatandaşlık

1. Kanun Gereği Çok Vatandaşlık(m. 14)

a) Sözleşme

Sözleşmede doğum veya evlenme nedeniyle birden fazla vatandaşlığın

³³ Bkz. ÇELİKEL, /NOMER, *Devletler Hususi Hukuku, Örnek Olaylar – Mahkeme Kararları*, 6. Bası, İstanbul 1997, 44.

kazanılmasına izin verilmektedir. Bununla beraber vatandaşlığın kaybı sebeplerinin düzenlendiği m. 7 nin uygulanması sonucu çok vatandaşlığın sona erdirilmesi mümkündür.

b) Türk hukuku

TVK nda kanun gereği ortaya çıkan çok vatandaşlık halleri zaten kabul edilmektedir. (1) Esas itibariyle, farklı vatandaşlığa sahip (birisi Türk vatandaşı olan) ana babadan farklı vatandaşlıkların kazanılmasını önleyici bir hüküm mevcut değildir³⁴. (2) Yabancı ile evlenen kadının kocasının vatandaşlığını kocasının vatandaşlığı kanunu gereği kazanması da onun Türk vatandaşlığını sona erdirmez, kadın çok vatandaşlık statüsünü devam ettirebilir veya Türk vatandaşlığından ayrılma talebini bildirebilir(m. 19).

2. Diğer Çok Vatandaşlık İhtimalleri(m. 15)

a) Sözleşme

Sözleşme, âkit devletleri başka bir devlet vatandaşlığına sahip olan ya da sonradan kazanan vatandaşlarının kendi vatandaşlığını muhafaza etme veya kaybetmeleri hususunda düzenleme yapmada serbest bırakmıştır. Aynı şekilde âkit devletler kendi vatandaşlıklarının kazanılmasını veya muhafazasını, önceki vatandaşlıktan çıkma veya kaybetme şartına bağlama hususunda da serbesttirler. Sözleşmenin 14 ve 15 inci maddeleri birlikte ele alındığında, devletin kanun yolu ile çok vatandaşlık kazanılması hali haricinde çok vatandaşlığı düzenleme yetkisinin sınırlandırılmadığı görülmektedir.

b) Türk hukuku

Türk vatandaşlık hukukunda çok vatandaşlığın muhafazası kabul edilmektedir³⁵. TVK m. 22/III izinle bir başka devlet vatandaşlığının

³⁴ Bkz. yuk dpn. 17; Ayrıca bkz. NOMER, *Türk Devletler Özel Hukukunda Çifte Vatandaşlık*, MHB, Yıl 14(1994), S. 1-2, 56 vd.; GÖĞER, (dp. 19), 127 vd.

³⁵ Bkz. ULUOCAK, *Türk Vatandaşlığı Kanununda Çifte Vatandaşlık İlkesinden Yararlanma Olanığı*, MHB, Yıl 3 (1983), S. 1 , 19 vd.; NOMER, (dp. 14), 16.

kazanılmasını düzenlemektedir. İzin almaksızın, ilgilinin kendi isteğiyle yabancı devlet vatandaşlığının kazanılması ise vatandaşlığın kaybına (kaybettirme kararı) yol açmaktadır (m. 25/a). Bununla beraber eğer yetkili makamlar öğrenmeden önce ilgili durumu hakkında bilgi verirse kaybettirme kararı verilemez (TVKUIYön. m. 36)³⁶. Türk hukukunda Türk vatandaşlığının iktisabı önceki vatandaşlığın terki şartına bağlı değildir(m. 6-8)³⁷.

3. Önceki Vatandaşlığın Muhafazası(m. 16)

a) Sözleşme

Sözleşme âkit devletleri kanun yolu dışında ortaya çıkan çok vatandaşlık hallerini düzenleme bakımından serbest bırakmakla beraber “önceki vatandaşlıktan çıkma veya kaybın mümkün veya makul olmadığı hallerde” önceki vatandaşlıktan ayrılma şartını aramalarını engellemektedir.

b) Türk hukuku

Türk hukukunda zaten önceki vatandaşlığı terk ile ilgili bir vatandaşlığa alınma şartı bulunmamaktadır.

4. Çok Vatandaşlığa İlişkin Haklar ve Yükümlülükler(m.17)

a) Sözleşme

Sözleşme uyarınca çok vatandaşlığa sahip olanlar, vatandaşı olduğu ve oturduğu devletin vatandaşlarıyla aynı hak ve yükümlülüklere sahip olacaklardır. Bu hükmün çok vatandaşlık halinde uygulanacak hukukun tesbitine yönelik milletlerarası özel hukuk kurallarıyla dip-

³⁶ ULUOCAK, *İzinsiz Yabancı Vatandaşlık Kazanma ve Çifte Vatandaşlıktan Yararlanma İstemi*, MHB, Yıl 9(1989), S. 2, 139 vd.; NOMER, (dp. 1), 104; AYBAY, *Çifte Uyruluk Sorunu*, İnsan Hakları Yıllığı, C. 15(1993), 101 vd.

³⁷ ÇELİKEL, *Şartlı alınma, köklü ve kapsamlı çözüm değil*, *Milliyet*, 10 Ekim 1989, 11; ULUOCAK, *Çifte vatandaşlıkta Önceki Vatandaşlığın Terki Sorunu*, MHB, Yıl 10(1990), S. 1-2, 197 vd.; TANRIBİLİR, (dp. 23), 528.

lomatik ve konsüler korumaya ilişkin devletler hukuku kurallarını etkilemeyeceği de maddede belirtilmiştir.

b) Türk hukuku

Türk hukukunda çok vatandaşlığa sahip olanlar siyasi, ekonomik ve sosyal haklardan yararlanma bakımından tamamıyla diğer Türk vatandaşlarıyla eşittirler ve herhangi bir ayırım yapılmamaktadır (Ana. m. 10).

Çok vatandaşlık halinde uygulanacak hukuku gösteren milletlerarası özel hukuk kuralları 2675 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanunun dördüncü maddesinin (b) ve (c) bentlerinde düzenlenmiştir. Bu hükümde vatandaşlıklardan birisi Türk vatandaşlığı olduğu takdirde Türk hukukunun, vatandaşlıkların hepsinde yabancı olması halinde daha sıkı ilişki içinde bulunulan devlet hukukunun uygulanması kabul edilmiştir.

E. Devletin Halefiyeti (state succession)³⁸ ve

Vatandaşlık (m. 18 - 20)

1. Sözleşme

Halefiyet halinde vatandaşlık meseleleri, ilgili devletlerin aralarında akdedecekleri sözleşmelerde düzenlenmelidir (m. 19). Bu sözleşmelerde hangi ilkelerin gözönünde bulundurulacağı da ayrıca hükme bağlanmıştır. Arazi terk ve ilhakında vatandaşlık düzenlenirken vatansızlığı önleme amacı öncelikle hedeflenecektir. Vatansızlığı önlemek için âkit devletler hukukun üstünlüğüne, insan haklarına, vatandaşlık ilkelerine (Söz. m. 4), ayırım yasağına (Söz. m. 5) ve sözleşmede bu konu ile ilgili olarak getirilen ilkelere uyacaklardır (m. 18/1). Âkit devletlerin vatandaşlık verilmesi veya muhafazasında ilgili devlet ile kişi arasındaki gerçek ve etkili bağ, ilgilinin mutaden oturduğu yer, ilgilinin isteği ve ilgilinin doğum yeri dikkate alınmalıdır (m. 18/II). İlhak edilen arazide mutaden oturan ve ilhak eden devlet vatandaşlığı-

³⁸ Bir devlete ait toprak parçası üzerinde egemenliğin başka bir devlete geçmesi hali için kullanılmaktadır (arazi terk ve ilhakı).

nı kazanamayanların burada kalma hakkına sahip oldukları ve ilhak eden devlet vatandaşlarıyla eşit olarak ekonomik ve sosyal haklardan yararlanabilecekleri kabul edilmektedir (m. 20).

2. Türk hukuku

Türk hukukunda 24 temmuz 1923 Lozan Antlaşması ve sonrası dönemde arazi terk ve ilhakı nedeniyle akdedilen sözleşmeler mevcuttur³⁹.

F. Çok Vatandaşlık Halinde Askerlik Yükümlülüğü

1. Askerlik Yükümlülüğünün Yerine Getirilmesi(m.21)

a) Sözleşme

Sözleşmeye göre, çok vatandaşlığa sahip olanların âkit devletlerden birinde askerlik yükümlülüğünü yerine getirmesi yeterli olup, kural olarak, çok vatandaşlık sahibi kişilerin askerlik yükümlülüğünü yerine getirmesi şekli âkit devletlerin aralarında akdedecekleri sözleşmelerle düzenlenir. İkili sözleşmelerde aksi kararlaştırılmamışsa, çok vatandaşlığa sahip olanların askerlik yükümlülüğü hakkında şu hükümler uygulanacaktır:

1. Bu kişiler askerlik yükümlülüğünü mutad meskenlerinin bulunduğu âkit devlette yerine getireceklerdir⁴⁰.
2. Kişi vatandaşı olmadığı bir devlette mutaden oturuyorsa, vatandaşı olduğu âkit devletlerden birinde askerlik yükümlülüğünü yerine getirebilir.

³⁹ Bu konuda bkz. BERKİ, *Devletler Hususi Hukuku*, 6. Bası, C.1, Ankara 1966, 88-97; FİŞEK, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, Ankara 1959, s. 101-104; ULUOCAK, (dp. 24), s. 153-155; NOMER, (dp. 1), s. 156-159.

⁴⁰ Bununla beraber bazı şartlarla ilgilinin kendi isteği ile vatandaşı olduğu diğer bir devlette de yükümlülüğünü yerine getirmesi mümkündür (m. 21/3-a). 1. İlgilinin ondokuz yaşından önce ve kendi isteği ile askerlik yapmış olması, 2. Diğer vatandaşı olduğu devlette askerlik yapmış olması, 3. Her iki ülkede askerlik süresinin en azından birbirine eşit olması.

3. Yukarıda belirtilen iki halden birine uyularak yerine getirilen askerlik yükümlülüğü diğer vatandaşı olunan âkit devletler bakımından da tanınacaktır.

4. Bu sözleşme ilgilinin vatandaşı olduğu devletler bakımından yürürlüğe girmeden önce, kişi bu devletlerden birinde askerlik yükümlülüğünü yerine getirmişse, bu durum diğer devletlerce de kabul edilecektir.

5. Kişi mutaden oturduğu ve vatandaşı olduğu devlette askerlik yükümlülüğünü yerine getirdikten sonra mutad meskenini vatandaşı olduğu diğer bir devlete naklederse, yeni taşındığı devlet bakımından askerlik yükümlülüğü devam eder⁴¹.

6. Çok vatandaşlık sahibi olanların askerlik yükümlülüğünü yerine getirmeleri ile ilgili (sözleşme hükümlerini) uygulama bu kişilerin vatandaşlığını etkilemez.

7. Seferberlik halinde âkit devletler sözleşme hükümleriyle bağlı değildir.

b) Türk hukuku

Sözleşmenin bu maddesi ilgilinin vatandaşı bulunduğu devletten birinde fiilen askerlik hizmetini yerine getirmiş olması halini düzenlemektedir. Türk hukukunda benzer bir düzenlemeye sahiptir. Çok vatandaşlığa sahip Türk vatandaşlarının askerlik yükümlülüğü 1111 sayılı Askerlik Kanununun ikinci maddesine 3802 sayılı Kanunla eklenen bir fıkra ile düzenlenmiştir⁴², “Bakanlar Kurulu kararıyla belirlenecek esaslara göre; yurt dışında doğan ve ikamet edenler ile kanuni rüşt yaşına kadar yabancı bir ülkeye gitmiş olanlardan buldukları ülke vatandaşlığını da kazanan Türk vatandaşları talepleri halinde durumlarına uyan ve kanunun öngördüğü statülerinden biri içerisinde askerlik mükellefiyetlerini 38 yaşını tamamladıkları yılın sonuna kadar yerine getirebilirler veya tâbiyetinde buldukları diğer ülkede askerlik yapmış olduklarını belgelemek kaydıyla mükellefiyetlerini yerine getirmiş sayılırlar. Bunların 38 yaş sonuna kadar askerlikleri ertelenmiş kabul edilir.”

⁴¹ Bu durumun yerleşme serbestisini kısıtlaması hak. bkz. GÜNGÖR (dp. 6), s. 246.

⁴² RG. 25.7.1993-21245.

Bu hükme dayanılarak Bakanlar Kurulu tarafından “Birden fazla tâbiyetli vatandaşların askerlik yükümlülüklerini yerine getirmiş sayılmalarına dair esaslar” tespit edilmiştir(Bak. Kur. Kararı m. 5)⁴³. Buna göre askerlik hizmetinin zorunlu olduğu vatandaşı bulunduğu ülke mevzuatına uygun olarak silahlı kuvvetlerde muvazzaf subay, astsubay veya sözleşmeli erbaş olarak en az zorunlu askerlik süresi kadar hizmet yapma halinde Türkiye’deki askerlik yükümlülüğünü yerine getirmiş sayılır ⁴⁴.

Görüldüğü üzere Türk hukukunda yurt dışında doğan ve ikamet edenlerle reşit olmadan önce yurt dışına gidenler yabancı bir devlet vatandaşlığını kazandıkları takdirde yukarıdaki hükümden yararlanabileceklerdir. Sözleşmeden farklı olarak, Türk hukukunda oturlan ve vatandaşı bulunduğu devlette askerlik yükümlülüğünü yerine getirme şartı ve her iki devlette de askerlik yükümlülüğünün benzerliği esası aranmamaktadır.

Sözleşmedeki mutad meskenin değiştirilmesi halinde askerlik yükümlülüğünün devam etmesine dair esasa benzer bir düzenleme alınan Bakanlar Kurulu kararında yer almaktadır (m. 5). Vatandaşlığını kazandığı ülkeye kanuni rüşt yaşından sonra gitmiş olanların bu ülke silahlı kuvvetlerinde yaptıkları askerlik hizmeti ve yurt için de askerlik hizmetine başladıktan sonra herhangi bir nedenle yurt dışına çıkıp da tâbiyetinde buldukları yabancı ülkede askerlik hizmetini yapanların hizmeti kapsam dışı bırakılmakta ve Türkiye’deki askerlik yükümlülüğü devam etmektedir(m. 5/III-1,2).

Ayrıca Türk hukukunda yabancı bir ülkede askerlik yükümlülüğünün yerine getirilmiş olması Türk vatandaşlığının sona erdirilmesi sebebi değildir.

Bakanlar Kurulu kararına göre çok vatandaşlık sahibi yükümlülerin savaş ve savaşı gerektirecek bir durumun baş göstermesi halinde askerlik hizmetini yerine getirmek üzere silah altına alınmalarının esasları yine Bakanlar Kurulu tarafından belirlenir(m. 10).

⁴³ RG. 25.7.1993-21648.

⁴⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. DOĞAN, *Birden Fazla Tâbiyetli Türk Vatandaşlarının, Göçmenlerin, Mültecilerin, Yabancıların ve Vatansızların Askerlik Yükümlülüğü Sorunu*, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara 1999, 36 vd.

2. Askerlik Yükümlülüğünden Muafiyet veya Alternatif Sivil Hizmet(m. 22)

a) Sözleşme

Bu maddeye göre âkit devletler aralarında yapacakları özel bir sözleşme ile aksini kararlaştırmadıkları sürece bir önceki maddede belirtilen ülke⁴⁵ mevzuatına uygun olarak ilgilinin askerlik yükümlülüğünden muaf tutulması veya alternatif sivil hizmeti yerine getirmiş olması halinde de askerlik yükümlülüğü yerine getirilmiş sayılacaktır (m. 22/a). İlgilinin mutaden oturduğu ve vatandaşı bulunduğu devlette askerlik yükümlülüğü olmayabilir. Sözleşmeye göre bu durumdaki kişi askerlik hizmetini yerine getirmiş sayılır. Ancak âkit devletler imza, katılma ,onay, kabul belgelerini tevdiinde mutad meskenin askerlik hizmeti bulunmayan devlette belirli bir yaşa kadar tamamlanması şartını getirebilirler. Bu takdirde mutad mesken askerlik hizmeti bulunmayan devlette belirli bir yaşa kadar tamamlanmazsa ilgilinin vatandaşı olduğu ve askerlik yükümlülüğü bulunan diğer devletler bakımından askerlik yükümlülüğü devam eder(m. 22/b). Sözleşme, zorunlu askerlik yükümlülüğü bulunmayan devlet vatandaşı olanların gönüllü olarak bu devlette fiilen askerlik yapmaları halinde ilgilinin vatandaşı bulunduğu diğer devletler bakımından askerlik yükümlülüğünü yerine getirmiş sayılacağını belirtmiştir. Bu halde ilgilinin mutad meskeninin nerede olduğuna bakılmaksızın, ilgilinin vatandaşı olduğu devletlerde askerlik sürelerinin eşitliği aranmaktadır (m. 22/c).

⁴⁵ Sözleşmenin 22/a maddesinde 21/3-c maddesine atıfta bulunmaktadır. Sözleşmenin 21/3-c maddesine göre ise şu ülkelerde askerlik yükümlülüğünün yerine getirilmesi kabul edilmektedir: 1. vatandaşı olduğu ve mutaden oturduğu devlette askerlik hizmetini yerine getirmek (m. 21/3-a, 1.c.), 2. 19 yaşından önce vatandaşı olduğu (ama mutaden oturmadığı) diğer bir devlette gönüllü olarak askerlik yapmak (m. 21/3-a,2.c.), 3.İlgilinin vatandaşı olmadığı (sözleşmeye taraf olan veya olamayan) bir devlette mutad mesken sahibi olması halinde vatandaşı olduğu devletlerden birinde askerlik yükümlülüğünü yerine getirmek (m.21/3-b).

Belirtilen devletlerde yerine getirilen askerlik yükümlülüğünü ilgilinin vatandaşı olduğu diğer devletler de tanıyacaktırlar.

b) Türk hukuku

Türk hukukunda, sözleşmeye benzer bir şekilde, ilgilinin askerlik hizmetinin zorunlu olduğu vatandaşı bulunduğu ülke mevzuatına uygun olarak, ihtiyaç fazlası olması veya inançları nedeniyle askerlik yapmak istememesi halinde hükümete bağlı sivil kurum ve kuruluşlarda hizmet yapması askerlik yükümlülüğünü yerine getirmiş sayılması için yeterli kabul edilmektedir(Bak Kur. Kararı m. 5/II). Buna karşılık, yükümlülerin vatandaşı buldukları diğer ülkede yaptıkları askerlik hizmeti Bakanlar Kurulu kararında belirtilen hallerde yükümlülüklerinden sayılmamaktadır(m. 5/III) Belirtilen haller arasında askerlik yükümlülüğü bulunmayan ülkelerde yapılan askerlik hizmeti ve vatandaşı buldukları ülkede, fiili askerlik hizmetinden muaf olanlar ile askerlik hizmeti yerine sivil kurum ve kuruluşlarda hizmet yapmadan doğrudan ihtiyata alınanlar bulunmaktadır. Dolayısıyla Türk hukukunda, sözleşmeden farklı olarak askerlik yükümlülüğü bulunmayan ülkelerde yapılan askerlik hizmetleri dikkate alınmamaktadır.

III. Sonuç

Görüldüğü üzere Sözleşme ile Türk hukuku arasında esaslı farklılıklar bulunmamaktadır. Yukarıda işaret edilen farklılıklardan bir kısmı zaten doktrinde eleştiri konusu olan hususlardır. Bir kısım farklılıklar Türkiye'nin hali hazırda taraf olduğu sözleşmeler gereği yeniden düzenlemesi gereken hususlardır. Bu nedenle Türk Vatandaşlığı Kanununun yeniden gözden geçirilip vatandaşlık hukukundaki son gelişmeleri dikkate alan bir metne kavuşturulması yerinde olacaktır.